

Hej, iskolai könyvtárak!

Iskoláink könyvtárai mind a közoktatásnak, mind a könyvtárügynek mostoha gyermekei. De szakadatlan vitát gerjesztenek, mert róluk gondolkodva ezernyi a kérdések száma. Már az is kérdés, szabad-e az iskolai könyvtárak problémáit egy csomagként kezelni, hiszen ebben a könyvtárfajtában legnagyobb a szórás. Akkora, hogy egy „átlagos” iskolai könyvtárat nehezen lehet meghatározni. Egyik oldalon vannak patinás régi iskolák, ezek könyvtáraiban gyakran országosan is egyedileg számon tartott művek találhatók, még RMK-k is. A másik oldalon könyvtárnak alig nevezhető kezdemények szerénykednek; vagy még ilyenek sem. Más vetületen nagyon különböznek iskolatípusonként is, hiszen egy szakiskola, egy gimnázium vagy általános iskola könyvtára nagyon eltérő.

Szegény iskolai könyvtárakat az elmúlt fél évszázadban még az ág is húzta. A háború alatt nem vagy alig gyarapodtak. A háborút követően az egyházi könyvtárak után ez a könyvtártípus szenvedte el a legnagyobb veszteséget a könyvégetések idején. Pardon: máshol égettek. Nálunk bezúzták a könyveket. Mert az úgymond reakciós műveket ki kellett vonni az állományból. Nem fukarkodtak a „reakciós” jelző kiosztásakor. Az irtás nem ment mindenütt simán. A nyolcvanas évek végén az OPKM építeni kezdte az iskolai könyvtárak múzeumi értékű műveinek országos katalógusát, egyben a legértékesebbeket bizonyos rendben restauráltatta. (A támogatás megszűntével e munka megszakadt.) A program irányítója, Fabulya László néha megrázó történetekkel tért haza a könyvpusztítást gátolni akaró tanári, tantestületi ellenállásról. (Érdemes lenne az eseteket összegyűjteni, míg élnek a szemtanúk.) A károk már soha nem szüntethetők meg.

A leépülés másik oka a diktatúra korszakának pedagógiájában kereshető. A tanszabadság, tanári szabadság megszűnt, egykönyvűség uralkodott. Volt a kötelező tankönyv, azt kellett tudnia tanárnak és diáknak egyaránt. Más szóval: az iskolai könyvtárakra mint iskolai könyvtárakra nem volt szükség. Még a bezúzások következtében kibelezett állapotukban sem. Pedagógiailag nem volt rájuk szükség. Ennek következtében alakult ki az a – későbbi bonyodalmakat okozó – státusza, hogy az iskolai könyvtár közművelődési könyvtár az iskolában, ahonnan a tanulók és a tanárok olvasnivalóhoz juthatnak. (Talán nagyobb arányban volt meg itt a kötelező irodalom.) Más szóval a könyvtár nem a tanuláshoz-tanításhoz nyújtott munkaeszközöket, hanem olvasnivalót kínált. Ez sem kevés, de mégsem elegendő. A könyvtár elvesztette iskolai rangját, mert pótolható volt. Az iskolai könyvtár jeles tiszte maradt viszont az „olvasóvá nevelés”. Ez a feladat más okokból most kellene hangsúlyt kapjon.

Az éppen most hatályon kívül helyezett törvénynek viszont egyetlen érdeme volt szinte, hogy az iskolai könyvtárakat önálló típusként határozta meg. Mert az is.

Az iskolai könyvtár nem közművelődési könyvtár iskolai székhellyel.

Az iskolai könyvtár nem gyermekkönyvtár, nem ifjúsági könyvtár.

Az iskolai könyvtár és a kollégiumi könyvtár között különbség van. A kollégiumi könyvtár közelebb áll a közművelődési könyvtárhoz, hiszen a kollégium a tanulók otthona; otthonra pedig olvasnivalót szokás vinni.

Az iskolai könyvtár taneszközök szakkönyvtára az iskolában.

Olyan eszközök gyűjteménye, amelyeket a tanítás folyamatában lehet felhasználni vagy a tanulás során vehetők igénybe. Az eszközök fajtái is széles tartományt ölelnek fel; köztük a könyv és folyóirat még mindig a legszámottevőbb, de iskolai térképek, kották, fali táblák, demonstrációs eszközök, kit-ek, hangzó dokumentumok, oktatói szoftverek, tantervek, tanmenetek, filmek, félpublikus dokumentumok és társaik csoportjára terjed ki. Sokan joggal médiatárnak, forrásközpontnak nevezik.

Röggvest következik, hogy iskolai könyvtár nem működhet iskolán kívül, mert ekkor az eszközök a tanításban nem mobilizálhatók. Helyben kell lennie. Távlabbb, az iskolán kívül lehet tornaterem, sportpályák, akár az oktatáshoz lazábban tartozó, olvasnivalóval rendelkező közművelődési könyvtár is. De az iskolai könyvtárnak az iskolában kell működnie. Vagy nem iskolai könyvtár.

Az is röggvest következik, hogy az iskolai könyvtárügy közoktatási kérdés, problémái az oktatás problémái. Pici részletre vonatkozó példák ehhez a következők. (Egyik a módszerre, másik a feladatokra vonatkozik.)

Az oktatási folyamatok és az iskolai könyvtár együttélésének felismerése vezette el néhány kollégánkat ahhoz, hogy az állomány tematikai feltárását olyan tárgyszórendszerre bízta, amelynek lexikai egységeit tantervekből, a NAT-ból és tankönyvekből határozzák meg. Ha sikerül bevezetni, az iskolai könyvtári állomány tartalmilag a tananyag szerkezetében lesz látható, a visszakeresési műveletek a tananyag által kialakított összefüggések, keresési utak szerint válnak lehetségessé. Valóban erre van szükség.

Könyvtárostanáraink az „órák a könyvtárban” módszer kialakításával kísérleteznek. A gondolat valóban kitűnő, bár a módszer még gyermekcipőben jár. Ti ha az óráknak csak a helyszíne könyvtár, akkor formálisan érvényesül. A tananyag szempontjából pl. közömbös, hogy a tanár egy verset az olvasókönyvből vagy a könyvtári állványról leemelt kötetből olvas-e fel. Helyszínen bárhol lehet, egy múzeum lépcsőjén, moziban, lakáson, akármilyen nyugodt helyen. De a kezdetlegességben meg kell látni a módszer lehetőségeit; azért is, mert biztatóak az eddigi kísérletek.

A fenti két példa az együttéléstről talán elegendő.

Az együttélés kifejezés nem is szerencsés. Valójában az egész és a rész problémájáról van szó. Ahogyan az idegrendszer az emberi szervezet része az emberi agy memorizáló képességével együtt, ugyanígy része az iskolának az iskolai könyvtár.

Mármint abban a pedagógiában, amely nem az ismeretek mechanikus átültetése, hanem ismeri a tanszabadságot, a választást, ismeri az intelligens alkalmazkodást: az értelmes pedagógiában.

Az a pedagógia, amelyik ismeri a tanszabadságot, és a tanárt választani képes szakembernek tekinti, az a pedagógia eszközigényes. Forrásigényes. Az eszközöket, forrásokat az iskolai könyvtár biztosíthatja vagy közvetítheti, szervezi az oktatás számára. Az eszközöket és a forrásokat nem igénylő pedagógia igénytelen

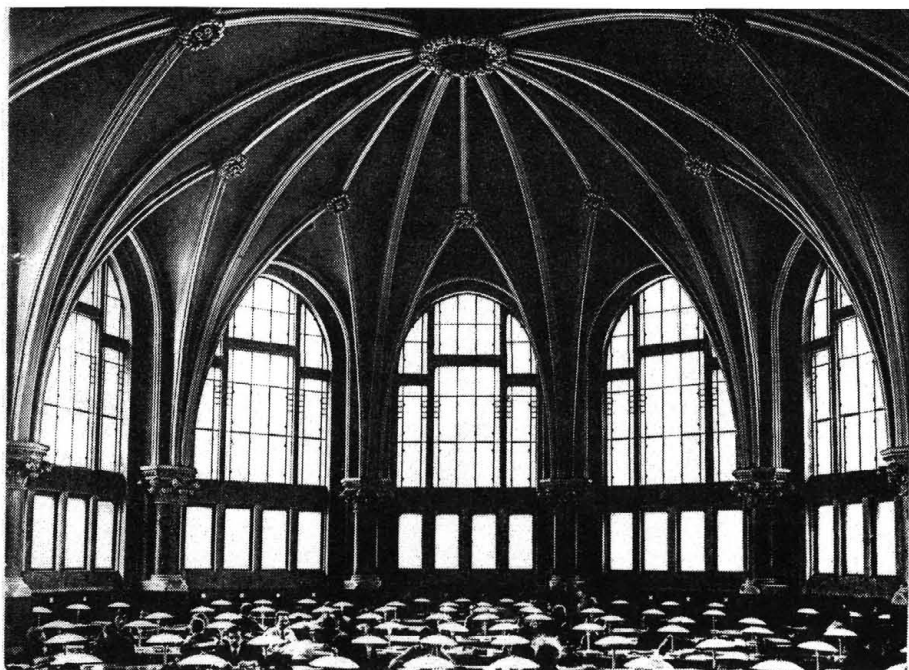
és minőségkerülő. A minőségtelenség szintje pedig nem lehet az iskolai könyvtári problémák megközelítésének alapja.

Az iskolai könyvtárak oktatási feladatai e könyvtárak múltjából sem világosak mindenki számára. Mert negyven-ötven évvel ezelőtt más volt a taneszköz fogalmi terjedelme, és mások voltak tartalmi jegyei is. De az iskolának és könyvtárának összenövése nyilvánvaló volt. Inkább csodálkozni kell azon, hogy mind könyvtári, mind pedagógiai berkekben az egybetartozást újra meg újra magyarázni kell.

Tóth Gyula nagyívű tanulmányában (A kiskönyvtári ellátás histográfiájának vázlata) azt a végkövetkeztetést vonja le, hogy „bűnösebb a többszöri elkövető. Manapság negyedszer lépünk ugyanabba a ...” Tanulása más kiskönyvtárakra is érvényes. Ám az ismételten szükséges felvilágosító magyarázatok és az ismétlődő bünelkövetések egymást váltogató reménytelen szakaszai inkább abból erednek, hogy az irányításban dolgozók, a vezérkar tisztviselői gyakran váltogatják egymást, ugyanakkor úgy viselkednek, mintha velük kezdődne az időszámítás, az előzményekről nem akarnak tájékozódni. Utánuk az özönvíz.

Elnézve az iskolai könyvtárak siralmas állapotát, a róluk burjánzó vitát minősíthetik viharnek egy pohár vízben. Hiszen sok helyen még könyvtár sincs. Más-hol könyvtárnak alig nevezhető képződmény keresi helyét az iskolában. Szinte mindenütt gyenge az állomány. Megoldatlan problémát jelent a fluktuáció, amely nem az iskolai könyvtárak sajátossága csupán, hanem a legtöbb tantárgy velejárója. Akik megmaradtak, zömében szakképzetlenek. Reménytelen képzéssel követni a könyvtárosi munkakörbe érkezőket, mert a képzési idő hosszabb, mint az iskolai könyvtárosi munkakörök betöltésének egy főre jutó átlagos időtartama. Az iskolai könyvtárosok érzékelhető hányadát az adminisztráció, a leltárkönyv szintjén túl nem érdekli a könyvtár, mert fegyelmileg csak a leltárért felelősek. Ha segítséget kérnek, többnyire azt kívánják, hogy valaki dolgozza fel helyettük az állományt, mert érdekes módon arról panaszkodnak, hogy feldolgozatlan kupacot örököltek. Vannak igazgatók, akik a könyvtárat megfáradt pedagógusok menhelyének tartják. És lehetne a diagnózist tovább részletezni. Van annak a véleménynek valami alapja, hogy ilyen követelmények mellett nagyképűség iskolai forrásközpontokról, az iskolai könyvtárak pedagógiai szerepéről papolni.

A gondokra többféle terápiát gondoltak el az elmúlt három-négy évtizedben. Legtöbbször úgy, hogy – kistelepüléseken – a helyi közművelődési könyvtár (valójában csak népkönyvtár) ellátja az iskola diákjait olvasnivalóval. Ez nem pedagógiai megoldás, mint fentebb láttuk. De jól hangzik a „kettős funkciójú” elnevezés. Holott a községi könyvtárak számára még egy funkció is sok volt, mert ők is szegények. Két szegénység összeadása még nem jelent gazdagságot, inkább a szegénység növekszik. Általában, más esetekben is elmondható, hogy a mozgalmi jelszóval és buzgalommal kísért „kettős funkciójú” intézmények meglehetősen életképtelenek voltak; csak a mozgalmi propagandában és egy-két mutogatásra szánt helyen volt bennük némi élet. Sovány tehének fejték egymást – ahogy a pesti vicc mondja. Máig egymást igyekeznek megcsapolni, főleg könyvtárakat kopasztanak. Világos, hogy nem a több feladatú intézményeket kell elítélni, csak a hazai valóságban felbukkant kentaurokat, amelyek íróasztal mellett születtek. A valóság nem volt érdekes kitalálóik számára, hiszen ha a köz-

Nagyolvasó

pontban született az ötlet, bírálatnak nem volt helye. Hasonlatosak voltak ahhoz a szabóhoz, aki a ruhát nem a testre szabta, hanem a testet akarta ruhájához faragni.

Nem ennek a kis írásnak dolga abban állást foglalni, hogy mi módon lehet a kisebb településeken művelődési intézményeket fenntartani; csak azt érzékeltük, hogy a javasolt megoldások cinikusak voltak. Hiszen nem többlet erőforrásra épültek, hanem egymásból kívántak megélni. Nem állhatom meg, hogy ne mondjam minderről Sallai István egyik híres hasonlatát. Talán az újabb nemzedék számára ismeretlen. Remélem, a szerkesztő vaskos népi stílusa miatt nem húzza ki.

Új frázisként éppen az volt napirenden, hogy N szakterület mindenkinek mindenben segít. Többek között az iskoláknak is segít a beiskolázásban. (De csúnya szó!) Sallai meditálva megállapította: ezek szerint N ágazat nem más, mint zabszem keresése a lócitromban. Mennek a lovak, húzzák a szekeret, közben potyogtatnak. Utánuk csapatostul röpködnek a verebek és keresik a zabszemet. A lócitromban. Ha a lovak egészségesek, akkor megemésztették a zabot, a verebek nem találnak semmit. De ha a ló beteg, akkor akad dolga a verebeknek. Ezek szerint N arra számít, hogy valahol rosszul dolgoznak, és segítségre szorulnak. Ha az iskola jól működik, maga látja el feladatát, és nincs szüksége N segítségére. (Igazából N feloldása nem érdekes, mert egy kontradrukker gondolkodásmódra példa, nem számít a szakterület. N behelyettesíthető.)

Ha az iskolai könyvtárnak vannak pedagógiai feladatai – márpedig vannak –, akkor annál is inkább anakronisztikus a szocializmusban már megbukott szocialista ötlet felmelegítése. Pedig ennek vagyunk szemtanúi.

Sehol sincs előírva – olvasom a Levelező/lapban egy előadásról készült beszámoló kapcsán –, hogy az iskolai könyvtárnak feltétlenül az iskolában kell lennie! (1998. 6–7. sz. 13. l.) Mi lehet egy ilyen kisiklás eredete? Talán az, hogy az 1971. évi Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására című állásfoglalásban található olyan kitétel, hogy ameddig a kisiskolák körzetesítése befejeződik, addig a községi könyvtár tölthet be iskolakönyvtári feladatokat. Szó szerint a következőket lehet idézni. „A kistelepülések részben osztott és kislétszámú iskolában tanuló gyermekek könyvtári ellátása a falusi közművelődési könyvtárak feladata mindaddig, míg az iskolák körzetesítésének egyik fontos eredményeként maga az iskola nem tud gondoskodni olvasmányokról.” Akkor valóban folyt a körzetesítés, tehát ez az állásfoglalás ideiglenesen egy megszüntetésre ítélt könyvtársoportra vonatkozott! Ahogy lenni szokott, ez az ötlet tértől, funkciótól, feladattól, körülményektől független szólamná vált egyesek agyában. És betokosodott, mint a kórokozók. Most kelt életre, most vették elő újra, holott a környező világ nem a régi, pláne egészen más a pedagógia és az iskola. Egyszeri kényszermegoldásból mai önálló állásfoglalás!

Hát kedves Tóth Gyula! Hányadszor lépünk ugyanabba a ...?

Lehetővé tette mindezt a 16/1998. (IV. 8.) MKM rendelet 6B § /3/ és /4/ bekezdése, mely szerint iskolai könyvtár nyilvános könyvtári feladatokat is elláthat, illetve – a /4/ szerint – nyilvános könyvtár is elláthat iskolai (kollégiumi) könyvtári feladatokat. Hát még ha képes lenne rá! Az iskolai könyvtárnak van olyan állományrésze, amellyel a lakosság rendelkezésére is állhat. A nyilvános könyvtárnak nincs olyan állománya, amely az oktatási folyamathoz szükséges taneszközökből áll. Ha az önkormányzat vagy más fenntartó csak egy könyvtárat képes ellátni, ennek a helye az iskolában van.

Ugyanennek a rendeletnek Az iskolai (kollégiumi) könyvtárak működése címet viselő mellékletét külön kellene méltatni tárgyától való idegensége és esetlegességei miatt. Ha egyáltalán érdemes vele foglalkozni.

Iskola és könyvtára kapcsolata történetileg is más jellegű. Iskolát nem is említenek könyvtár nélkül. Iskolát is ott alapítanak, ahol könyvtár van. Arra is van példa, hogy iskolai könyvtár akkor is volt, amikor nem volt iskolaépület. A Julián tanítóokra gondolok. Szórvány magyarságot mentek el tanítani főként Délvidéken. A legmerészebbek olyan helyekre indultak, ahol tanterem sem volt, csak templom, egy pajta, istálló vagy egy diófa árnyéka. A tanítók felszerelése egy harmónium volt és egy könyvtár. Egy zsáknyi könyv, de ez könyvtár volt, mert úgy állították össze, hogy a művek összességükben képviseltek valamit. Nem könyvhalmaz volt, hanem könyvtár. A könyvek fele gazdálkodással foglalkozott (mezőgazdaság, állattenyésztés), a többi szépirodalmi és földrajzi témájú mű volt, kevés történelemmel. Nyilván a szülők számára is. Mellesleg a Julián mozgalom közel 200 könyvtárat létesített, máig példát mutatva arra, hogy iskola és könyvtár hogyan élhet együtt. Meg hogy milyen egy könyvtár, ha világosak a célok. Arra is intenek, hogy a kiskönyvtár iskolai alapon életképes.

Az iskolai könyvtárak minden problémája idegesítő élességgel jelentkezik az ún. kisiskolák esetében. A kisiskolák Európa-szerte újra és újra a pedagógiai figyelem középpontjába kerültek. Pedig még annak sincs világos meghatározása, hogy mit tekintünk kisiskolának. Vagy tanulói létszámhoz kötik, vagy a nevelők kisebb számához, vagy szakos pedagógusok hiányához. De nem is fontos az egé-

szen szabatos meghatározás, ugyanis országonként változik a kisiskolák képe. Befolyásolja őket a településszerkezet.

Egész Európában lezajlott az a folyamat, amit nálunk körzetesítésnek mondtak, és a Kádár-rezsimben fejeződött be, mint fentebb volt látható. A körzeti iskolákat leginkább gazdaságossági okokból szervezték meg, nálunk ideológiai megfontolásokról is. Elsőként az angliai pedagógusok lázadtak fel, majd az északi országok nevelői. Az okok kísértetiesen hasonlóak. Angliában az 1988. évi törvény (Education Reform Act) kikiáltotta az iskolák helyi irányításának elvét (LMS, Local Management of Schools), melynek értelmében az iskolák szükséglet alapú költségeinek előteremtését és irányítását helyi felelősségként kezelték. De a kisiskolák megszüntetésével nagyobb volt a pedagógiai veszteség, mint a nyereség. A norvég kulturális kormányzat kimondta, az iskolának nem az a feladata, hogy munkaerőt gyártson az ipar számára, hanem hogy a gyermekek személyiségének kibontakozása révén elősegítse bekerülésüket a szabad polgárok társadalmába. A falanszter iskolák nagyüzemi módszereivel ez nem érhető el.

Az iskolák bezárását azonban elemzések előzték meg. Angliában sokat idézik a Plowden jelentést (1967), amely főként gazdasági szempontokat érvényesített. A csődhelyzetet látva végül nemzetközi szervezetek tárgyilagos elemzést készítettek; így született meg az ún. J. Sher jelentés 1981-ben az „urbanizált országok” kisiskoláiról. Svédországra hivatkozva írja: „A nemzeti politika a centralizáció pártfogásától (pl. falusi iskolák bezárása, tanulók utaztatása) tartott a kisiskolák fenntartásáig... Valóban, a következő lépés új kisiskolák létesítése lehet.”

Azért várható az újjáéledés, mert a nagy pedagógiai hátrány, a megfelelő számú szakos tanár hiánya a mai technikával elég hathatósan pótolható. A mai oktatás eszközei – előnyei megtartása mellett – megszüntetik (csökkentik) a kisiskolák hátrányos helyzetét. Az eszközök zömének pedig az iskolai könyvtárban van a helye. Ennél fogva a kisiskolának soha nem volt akkora szüksége könyvtárra, mint most.

A kisiskoláknak van egyedülálló magyar vonatkozása. Klebelsberg Kunó kisiskoláiról van szó. Hogyan is hívták őket? Tanyasi iskolák, osztatlan iskolák vagy hasonló nevük van. A szellemi élet végvárai ők. Egy zseniális kultúrpolitikus megvalósult álmái. Ezek az iskolák nem ínségiskolák voltak. Legtöbbjüket Kós Károly irodájában tervezték. Minden megvolt itt, ami szükséges. De egyetlen pengőt sem költöttek feleslegesen. Az iskola sikerét az a tanítóság biztosította, melynek tagjai vállalták a küldetést ezekben tanítani. Nem akármilyen pedagógiai tudás kellett hozzá és nem akármilyen hivatástudat. A pedagógián túl is olyan felkészültség, amelyet a tanyai körzet minden területen megkívánt. Többen megemlékeztek már arról, hogy a Duna–Tisza közén ők honosították meg a kertkultúrát. (Németh László még emlékezett erre.) Persze, mert pl. ezek az iskolák évenként palántákból álló csomagok is kaptak. A tanító úrhölgy vagy úr mindent tudott, ami a táj felemeléséhez kellett. Telenként az iskolában beszéltek meg a gazdálkodás gondjait, de az iskolában volt színjátszás, olvasókör, néha énekkar, no és könyveket lehetett innen hazavinni. Az iskola volt a kulturális minden. Ahogyan a Julián akcióban az iskola volt a közművelődési programok helye, elindítója és véghezvivője (lényegük könyvtárak alapítása volt), úgy Klebelsberg iskoláiban is minden más művelődési formának volt alapja.

Szegedi vizsgálatok (Nagy József, újabban Komlós Ákos és munkatársai) igazolták azt is, hogy az innen kikerült diákok egyáltalán nem váltak hátrányos helyzetűvé továbbtanulásuk során.

Jáki László tette fel egyszer a kérdést, hogy vajon mi lehet Klebelsberg csodáinak magyarázata? Egy háború utáni, elszegényedett ország viszonyai között ő építette a legtöbb iskolát. Létrehozta (voltak már kezdemények) a külföldi kollégiumokat „európai horizontú” értelmiség nevelésére. Másik oldalon a művelődést el tudta juttatni Isten háta mögé is. Azt hiszem, a titok egyik magyarázata az, hogy minden fillért meggondoltan költött, nem voltak fölösleges kiadásai. Nem pocsékolta el a pénzeket bizottságok, szakértők, zsűrik és ki tudja milyen más túlméretezett pénzszívók hizlalására. Ő maga és stábjja volt a szakértő, akik tudták, mit kell tenniük. Azt is tudták, hogy a könyvnek iskoláikban van a helye. Mert az iskola nem egy épület. Az iskola a diák, a tanár, az iskola szelleme, múltja, az épület, a berendezés, a tanítás folyamatai, hagyományai, sikerek és kudarcok együtt, egy egységben. Aki kiviszi a könyvet az iskolából, az nem érti az iskolát. Iskola vagy van, vagy nincs. Nem lehet külső panelekből összetakolni. Valakik segélypaneleiből. Mert ezekből a „segítségéből” már éppen elégünk van. Elmondhatjuk a mindennapi imát, hogy Uram, ne adj többé ilyen segítséget, mert belegebedünk. Egyelőre – talán nem sokáig – ez a fohász minden eszközünk.

Még megemlítem, hogy kisiskolánk emlékeit Rácz Fodor Sándor gyűjtötte össze egy élet munkájával, és létesített emlékszobát számukra Baján. A Baranya Megyei Pedagógiai Intézet pedig két kötettel tisztelgett emlékük előtt, amelynek már címe is beszédes idézet: „Adassék meg néktek hittel végzett munkátok öröme.”

Az iskola, különösen a kisiskola településformáló, településmegtartó erő. Nagyon messzire vezetne ennek a nagy témának kifejtése, messze túlnő az iskolai könyvtárak kérdéskörén. Elég ide csak a konklúziót idézni. Aki iskolát gyöngít, emberi közösséget bomlaszt.

Három tanulság kívánkozik ide.

A kisiskola nem csökkentett, hanem ellenkezőleg, bővített feladatkörű iskola.

A kisiskolából (egyáltalán: iskolából) bűnös bármit elvinni vagy kivinni. Ellenkezőleg. Ide csak hozni szabad.

A kisiskolának (iskolának) nem létezik olyan problémája, amelynek ne lennének erkölcsi vonatkozásai.

Az iskolai könyvtárak védelmében ez a kis írás nem foglalkozhat belső szakmai kérdésekkel. Köztük pl. az egyik legfontosabbal, hogy vajon mit tehet gyűjtőkörének meghatározásakor az iskola és könyvtára a szaktárgyak szakirodalmi ellátásáért? Szépirodalomtól az élettudományokig, zenétől a fizikáig mindent nem lehet gyűjteni a tanári felkészülés és az ifjúsági önálló munka támogatására. Magasabb iskolafokon biztos nem, hiszen ekkor minden iskolában egy Széchényi Könyvtárnak kellene lennie. Ezért tanár is, diák is egyben más könyvtárak használója állampolgári jogon. (Ez a kérdés és még sok egyéb is önálló, tanulmány mélységű elemzéseket kívánnak.)

Az iskolai könyvtárak mai gyenge helyzetét a közoktatás és a könyvtárak szabályozásának zavarai is rontják. Feladatairól világos jövőkép szükséges. Egyik lehetséges célja az ebben a kis írásban felelevenített, a taneszközökre összpon-

tosító gyűjteményi elképzelés lehet. Persze más is, ha pedagógiailag indokolható. (Az ebben a cikkben bírált rögtönzések kívül esnek a probléma határain, mert nem pedagógiai elképzelések, hanem idegen intézményi érdekek érvényesítései az iskola rovására.)

Ha felismerik és elfogadják az iskolai könyvtárak fontosságát az oktatásban, akkor legalább évtizednyi fejlesztési tervet kell kidolgozni. Mert nincs könyvtár, iskolai sem, amelyet – egyedi kivételtől eltekintve – máról holnapra létre lehet hozni. A könyvtárak több évtized vagy évszázad alatt alakulnak érdemi gyűjteménnyé. A mindennapok egyenletes, kiegyensúlyozott építkezésével.

A tartós és egyenletes munka kívánalma egyben a kampányok elkerülését is magában rejti. Nincs könyvtár, iskolai sincs, amelyik ezek pénzösszegeit ésszerűen képes felhasználni a hosszabb pangási időszakok közt hirtelen reátörő kampányok rövid idején. Hiszen az éppen forgalomban lévő műveket szerezheti meg. A kampány a pénzpocsékolás egyik formája, de reménykedünk, hogy magában az oktatáspolitikában is megszűnik végre az iránta érzett vonzalom.

Ha tudatosul az iskolai könyvtárak feladata az oktatásban, egyben azt is elismerték, hogy erősítésük anyagi áldozatokkal jár. Sok az iskolai könyvtár, ezért sokba is kerülnek. Akkor is, ha nem minden iskolai könyvtár kíván ugyanakkora mértékű és ugyanolyan típusú fejlesztést. Ez már szűkebb szakmai, még hozzá könyvtártechnikai kérdés. De ennek is megvannak biztató kezdeményei az ún. báziskönyvtárak alakjában, ha élnek még.

A kiegyensúlyozott fejlődés és erősödés azt is megkívánja, hogy a megkapott összegek ne más akciók mellékajtsaiként jelentkezzenek. Pl. kiadók támogatásának módjaként, ha a piacot akarják vásárlóképesé tenni. Az iskolai könyvtár ez esetben sem azt veheti meg, amire szüksége van.

Óvatosan kell bánni minden társítási kísérlettel. G. Ryle írja – igaz, Anglia híres egyetemeiről – hogy látogatóiknak nehezen tudják elmondani pl. Cambridge egyetemének lényegét. Megnézik az előadótermet, a könyvtárat, a sportpályát, a többi helyet, és ugyanazt találják, ami bármelyik egyetemen van. Aztán megkérdezik: jó, jó, de hol az a híres egyetem? Azt kellene megérteniük, hogy a látottak együtt az egyetem, részeit múltjának és jelenének szelleme olvasztja össze Cambridge University-vé. Nem lehet részeket kimarni belőle, és összeházasítani valami mással. Fordítva is: idegen elem nem illeszthető az egyetembe. Hasonlóan kell látni minden iskolát.

Azt viszont természetesnek kell venni, hogy az iskola kibővíti feladatait a lakóhely vagy az iskolához nem közvetlenül tartozó rétegek számára. Jó iskolának mindig is volt kisugárzása környezetére.

Iskolai könyvtáraink megerősítésében kerülnünk kell az uniformizálást. A gyarapításban, feldolgozásban, szolgáltatásokban is lehet közösen végezni feladatokat. Az iskolai könyvtárak kisebb-nagyobb csoportjai társulhatnak, ennek révén egyik-másik könyvtár felvállalja a közös munka szervezését is vagy a közös feladatok valamelyikében vállal munkát a többiek számára is. Úgy emlékszem, ilyesmit hívnak együttműködésnek. A báziskönyvtárak vállaltak hasonló feladatokat. (A jogszabály sem tud róluk.)

Az iskolai könyvtáraktól még fejlett szinten sem várható, hogy megoldják használóik változatos és eltérő igényeinek kielégítését. Nem létezik könyvtárközi kapcsolatok nélküli iskolai könyvtár sem. Minden iskolai könyvtárnak képesnek

kell lennie arra, hogy az egész könyvtári rendszer szolgáltatásait elérhetővé tegye. Nem egyszerű egy ilyen szint elérése, mert jelenleg nem lehet az iskolai könyvtárak vállára ekkora terheket helyezni. A „másik” könyvtár használata országosan is dőcög. De a nem túl távoli jövő könyvtára, iskolai könyvtára is ebben a közegben fog élni. A könyvtárközi kapcsolatokkal járó szervezői feladatok egyre nagyobb részt követelnek maguknak.

Régóta időszerű már, hogy sokféleségük miatt is kidolgozzuk az iskolai könyvtárak modelljeit.

E modelleket a szolgáltatások lehetséges rendszeréből, a szolgáltatásokból az adott iskolafajtára kihatott részből kell származtatni oly módon, hogy a kimeneti oldal, a szolgáltatások szabják meg, milyennek kell lennie az állománynak, a feldolgozásnak, személyzetnek, technikának, a helyek térbeli kialakításának.

A modellek segítenek igazgatóknak, könyvtárosoknak szabatosabban és tudatosabban gondolkodni könyvtáraikról. De ugyancsak támaszkodni lehet rájuk szakmai vitákban, ahogyan az iskolai könyvtári normatíváknak szinte ez volt egyetlen kézzelfogható eredménye. És segítenek akár a napi munkában is.

Az oktatás napjainkban egyre inkább eszközigényessé válik. Emiatt kell az iskolai könyvtárak ügyét napirenden tartani és erősítésüket minél előbb elkezdni.

Határainkon túl a kisebbségi magyarság közösségi létének legkiemelkedőbb feltétele az iskola. Legalább idehaza ne jussunk kisebbségi sorsra. Az iskola idehaza is a legfontosabb közösségmegtartó erő.

Horváth Tibor

IRODALOM

- Ballér Endréné: Az iskolai könyvtár és a pedagógiai tevékenység. - Budapesti Nevelő, 1989. 1. sz., 102–117. p.
- Balogh Mihály: Könyvtáros? Tanár? Könyvtárostanár! - Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. június. 27–45. p.
- Bernics Ferenc: A Julián akció. - [Pécs], Baranya Megyei Könyvtár, 1994.
- Celler Zsuzsanna: Iskolai könyvtára-médiatár-tanulási forrásközpont. - AV Kommunikáció, 1990. 5. sz., 175–178. p.
- Celler Zsuzsanna: A tanulási forrásközpontok. - Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1979–1985. Bp., 1985. Akadémiai Kiadó, 210–232. p.
- Dán Krisztina – Tóth Gyula: Könyvtár az iskolában. Hazai és nemzetközi áttekintés. - Bp. 1995. Főv. Pedagógiai Intézet, 255. p.
- Horváth Tibor: Az iskolai könyvtárak útjai. - Könyvtáros, 1992. 2. sz. 77–80. p.
- Sallai István: A könyvtár, mint eszközközpont. - Könyvtáros, 1977. 4. sz. 195–200. p.
- Sher, J. P.: Rural Education in Urbanised Nations. OECD/CERI Report, Westview Press, 1981.
- Tóth Dezső: Az iskolai forrásközpont. - Pedagógiai Technológia, 1988. 2. sz., 85–88. p.
- Tóth Gyula: A kiskönyvtári ellátás historiográfiájának vázlata. - Könyvtári Fügyelő, 1997. 4. sz., 682–704. p.